

İLERİCİ LİSELİLER DERNEĞİ (İLD) 1977-1980
MEKTEPTEN SOKAĞA
LİSELİ GENÇLİK

ZAFER AYDIN

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

İstanbul Nisan 2023

ISBN: 978-605-4513-79-6

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

Baskı: Çınar Matbaacılık (Sertifika No: 45103)

Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad.

Ata Han No:34 K:5

Bağcılar / İstanbul

Tel: 0212 613 29 337

İLERİCİ LİSELİLER DERNEĞİ (İLD) 1977-1980
MEKTEPTEN SOKAĞA
LİSELİ GENÇLİK

ZAFER AYDIN

Katkıda Bulunanlar
Nesrin Uçar- Bediz Anat Sel

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	9
GİRİŞ	13
12 MART'TAN ÇIKIŞ	17
SOSYALİST SOL: NEREDE KALMIŞTIK?	20
12 MART SONRASINDA GENÇLİK	22
68'DEN 78'E LİSELİ GENÇLİK ÖRGÜTLENMESİ	24
HERKES KENDİ DERNEĞİNE	36
Birinci Bölüm	
KURULUŞ:“LİSELİ GENÇLİK İLD'DE BİRLEŞTİK”	40
TKP VE GENÇLİK	42
AYRILAN YOLLAR KURULAN DERNEKLER	45
“İLD İLERİCİ ORTAÖĞRENİM GENÇLİĞİNİN ALINTERİ İLE KURULDU”	53
İkinci Bölüm	
SÖZÜ VE UMUDU BÜYÜTMEK İÇİN “DÜŞTÜK YOLLARA”	67
YÖNETİM KURULLARI	70
EĞİTİM ŞART!	87
DİĞER BÜROLAR	96
“TAHKİMAT” MEKANİZMASI OLARAK KONGRE	99
ŞENLİKLİ ÖRGÜT İLD	104
LİSELİ GENÇLİK DERGİSİ	108
Üçüncü Bölüm	
“YÜRÜMEK VAR DURMAK YOK”	117
GERİCİ DERS KİTAPLARINA HAYIR	122
ÜNİVERSİTE SEÇME SINAVI DEMOKRATİKLEŞTİRİLSİN	128
OKULLAR AÇILIRKEN	129
BOYKOT-İŞGAL	130
EYLEMDEN EYLEME MEKTEPTEN SOKAĞA	142
KİTLE EYLEMLERİNDE İLD	161
SÖZÜMÜZÜ ÇOĞALTMAK İÇİN	189
“KARDEŞ ÖRGÜTLER”	205
“YOLUMUZ İŞÇİ SINIFININ YOLUDUR”	209
ULUSLARARASI İLİŞKİLER	211

Dördüncü Bölüm	
12 EYLÜL'E GİDERKEN İLD	215
LİSE SIRALARINDAN PARTİ SAFLARINA	221
YÜKSELEN SOL İÇİ ÇATIŞMA	
VE GERİLEYEN KİTLESELLEŞME.....	224
GENÇLİĞİN EYLEM BİRLİĞİ	227
12 EYLÜL'DE LİSELİ GENÇLİK.....	228
UNUTULMASINLAR: "KALDI ÇOCUK GÜLÜŞLERİ".....	244
Sonuç	
Değerlendirme-Tartışma	
KAYBOLMAYAN SURET İLD.....	246
EKLER.....	273
İLD TÜZÜĞÜ.....	273
BİR KOMÜNİSTE OY VERDİM, ALLAH AFFETSİN!.....	282
TAYFUN'UN GÜLEN GÖZLERİ HEP	
GÖZÜMÜZÜN ÖNÜNDE OLACAK.....	285
KAYNAKÇA	288

Yeni yetme günlerinde
gök yarısı kadar bayraklarla
haklı bir dava için yola çıkan,
ellerinde dağıttıkları bildirin,
duvarlara yazdıkları yazının sıcaklığını,
yüklerinde umutlarını kaybetmeyen,
eşitlik ve özgürlük düşü görmeye devam eden tüm yoldaşlarımıza ...

Düşlerimizi öksüz bırakıp giden arkadaşlarımıza...

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

1977 yılının Ekim ayında kurulan İlerici Liseliler Derneği (İLD), karanlıklar aydınlığa çıksın diye kavgaya atılmış, birbirine umutla bağlanmış liseli gençlerin örgütüydü. İlerici Gençler Derneği (İGD) içinde, orta öğrenim gençliğine yönelik örgütlenme çalışmasının devamı olarak vücut buldu. İLD bayrağı altında toplananlar, liseli gençliğin akademik, demokratik mücadelesine dair görevlerle çıktıkları yolda, devrimi ve sosyalizmi hedefleyen bir hattı takip ederek yürüdüler. Gerici ders kitaplarına, meslek liselerinde emek sömürüsüne karşı, demokratik bilimsel eğitim sistemi için kampanyalar, eylemler örgütlediler. Okul bahçelerinden sokaklara taşımaya, faşizme karşı mücadelenin parçası oldular. Grevdeki işçinin, hakkını arayan emekçinin, gecekondu yapan yoksulun, eşitlik talebini haykıran kadınların yanında durdular. Deli gibi okuyup, sabahlara kadar tartıştılar. Dergi çıkardılar, duvar gazetesi hazırladılar, bildiri, broşür yazıp, çoğaltıp, dağıttılar. Devletin ve ailenin otoritesine başkaldırıp, özgürlük düşlerinin peşinden koştular. Üzerinde “Biz başka bir âlem isteriz” yazan kızıl bayraklarla çıktıkları yürüyüşte kendi çabaları, becerileri ile özgün, özel bir deneyim yarattılar. Üstelik bunu devletin reşit saymadığı, ailelerin de küçüksün diye sorumluluk yüklemekten kaçındığı yaşlarda ortaya koydular. Örgüt, öfke, itiraz, umut, heyecan, direnç, kararlılık, cesaret, ciddiyet, sıcaklık, sevgi, aşk, acı, alçakgönüllülük, naiflik, gaddarlık, şiddet, korku, kırılmanlık, komiklik, sekterlik, burnu büyüklük, öğrenme arzusu, bilgiyi küçümseme aynı anda hayatlarına girdi. Bütün bu çelişik kavramlar etrafında yakaladıkları uyumla, İLD serüvenini güzelleştirdiler. Bunları yaşarken kişiliklerinin oluşmaya/oturmaya başladığı dönemde, izleri bugünlere kadar taşınan kültürel bir formasyon elde ettiler. Başardıkları da oldu, başaramadıkları da, kazanımları da oldu, kayıpları da. Bedel de ödediler, acıyı da yaşadılar. Yaşadıklarıyla olgunlaşıp, büyüdüler. Bu kitap, binlerce liselinin emeği ve katkısının ürünü olan, on binlercesinin hayatına dokunmuş bir örgütlenmeyi, mücadeleyi görünür hale getirme, İLD tarihine ilişkin bir kaynak yaratma amacıyla kaleme alındı.

Öncelikle şunu söylemek gerekir ki, kitap, dört başı mamur bir İLD tarihi ortaya koyma iddiasını taşıyor. Sadece İLD tarihine dair köşe taşlarını oluşturma çabası içinde. Çalışmada tanıklıklar ve belgelerle İLD'ye ait bilginin kaba tasnifi yapıldı. Nasıl bir örgüt olduğu, nasıl çalıştığı, nasıl tutum aldığı, hangi eylemleri gerçekleştirdiği gibi sorulara yanıt vermeye gayret edilerek İLD'nin öyküsü ortaya konuldu. İkincisi bu çalışmanın İLD tarihinde yanıtız kalmış sorulara yanıt oluşturmak, kapanmamış yaraları kapatmak, yapılmamış hesaplaşmaları yapmak gibi bir amacı da bulunmuyor. Misyonu olsa olsa İLD tarihine ilişkin yapılacak çalışmalar, tartışmalar için bir çerçeve sunmaktan ibaret. Üçüncüsü, bu çalışma İLD'ye güzelleme yapmak üzere hazırlanmadı, eksikliklere, hatalara, yanlışlıklara da yer verildi, ama güzellikleri öne çıkaran bir tarz izlendi. Çünkü 12 Eylül sonrasında özellikle de reel sosyalizmin tarih sahnesinden çekilmesini takip eden yıllarda, solun başarısızlıkları, sorunları üzerine çok laf edildi. Hatta başarısızlıklar kaba genellemelerle yanlışlama olarak sunulup, sosyalist sol haklı-haksız çok hırpalandı. Belki de bu açıdan söz de tükendi. Bu nedenle başardıklarını, güzellikleri öne çıkarmak, özellikle umutsuzluk bu kadar seri bir halde pompalanıyorken yeni başlangıçlar için de gereklilik. Elbette yeni başlangıçlara yelken açanların, geçmişten öğrenme arzusuna bağlı olmak koşuluyla.

Ben de İLD içinde aktif görev almış liselilerden biriydim, ama işin doğrusu İLD'ye ilişkin kitap yazmak aklımın ucundan bile geçmiyordu. Bu işe 16-17 yaşlarımızdan buyana yoldaşlık yaptığımız Nesrin ve Gültekin Uçar'ın arkadan iteklemesiyle giriştim. Onların önerisinin temelini ise TÜSTAV arşiv varlığı içinde yer alan, İLD sözlü tarih görüşme kayıtlarının raflardan indirilip, değerlendirilmesi isteği oluşturuyordu. 2007 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "İLD 30. Yıl Buluşması"nda İLD üzerine bir sözlü tarih çalışması yapılması fikri ortaya çıkmıştı. Buradan hareketle Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) bünyesinde, Bediz Sel, H. Sarptunalı ve Nesrin Uçar'dan oluşan "İLD Sözlü Tarih Çalışma Grubu" kuruldu. Bedia Anat'ın da katkı verdiği Çalışma Grubu, özverili ve özenli bir çalışma ile 2009 yılından başlayarak üç yıla yayılan zaman dilimi içinde İLD'nin kurulması ve örgütlenmesi süreçlerinde yer alanlar içinden, 140'ı yüz yüze olmak üzere 143 kişiyle görüşme yaptı. Bu 143 kişi, ulaşılabilenler ve bunların içinden görüşme yapmayı kabul edenlerden oluşmuştu. İLD kadroları dışında, veliler, öğretmenler, TKP'nin gençlik çalışmasından sorumlu olanlar da bu 143 kişiye dâhildi. Bazılarıyla birden çok kez yapılan sesli ve görüntülü görüşme kayıtları deşifre edilmiş ve toparlanan belgelerle birlikte TÜSTAV'a teslim edilmişti. Nesrin ve Gültekin, bu malzemeyi değerlendirerek İLD

kitabı yapmamı önerdiklerinde başlangıçta tereddüt ettim. Çünkü altından kalkılması zor bir işti. On binlerce insanın içinde yer aldığı bir örgütü anlatmak, bir eylemi, direnişi anlatmak gibi değildi. Sınırları geniş, anlatılması gereken unsurları çoktu. Üstelik görüşmelerde bulunmamıştım, kim ne anlattı bilmiyordum, yüzlerce sayfadan oluşan görüşme kayıtlarını gözden geçirmek, onlardan alıntılar yaparak bir anlatı ortaya çıkarmak zordu. Gözüm korkmuştu. Korkumu ve tereddüdümü Nesrin ve Bediz'in katkı verme sözü, cesaretlendirmesi ile aştım. Kitabı ben kaleme aldım, ama eksik olmasınlar çalışmayı birlikte yaptık. Görüşmeleri yapmış, dolayısıyla anlatımlara hâkim insanlar olarak onların desteği ile kitap ortaya çıktı. Bu yüzden kitap, ortak emeğimizin ürünü. İşin aslına bakacak olursak, bu kitap, tanıklığına başvurulsun ya da vurulmasın İLD bayrağı altında mücadeleye katılmış, on binlerce ilerici liselinin serüvenini anlatmaya çalışıyor. Bu nedenle spesifik konular, örneğin *Lisesi Gençlik* dergisi ve olgusal olarak isim geçmesi gereken yerler ile kimi anlatımlara örnek oluşturmak dışında, İLD tarihine dair sözlü tanıklıklardan alıntılar yapılmadı. Kişisel tanıklıklar anonimleştirildi. Böylece hem kitabın hacminin büyümesinin önüne geçmek, hem de anlatılanın herkesin öyküsü olarak anlam kazanması amaçlandı. Kitabın hazırlanmasında, ağırlıklı olarak ekte listesine yer verilen tanıklığına başvurulmuş İLD'lilerin anlatımlarından yararlanıldı. Bire bir yer verilmemiş olsa dahi çalışmanın hammaddesi görüşme kayıtlarından oluştu. Tanıklıklar dışında az sayıda belgeden de yararlanıldı. Az sayıda çünkü İLD tarihine ilişkin belge bulmak kolay değil. Hepimizin bildiği gibi 12 Eylül'ün baskısı altında kitap, dergi, kaset, belge, kayıt ne varsa imha edildi. Ele geçirilenleri 12 Eylülcüler, ele geçirilemeyenleri ise sahipleri ortadan kaldırdı. Bu nedenle İLD tarihine ilişkin çok az sayıda belge mevcut. Hakkını teslim etmek gerekir ki, İzmir'den Murat Moralı, İLD'ye ait belge, not, fotoğraf ne varsa korumuş ve onları TÜSTAV arşiv varlığına kazandırmış. Murat Moralı'nın bu kıymetli çabası olmasa çalışma büyük ölçüde eksik kalacaktı. İyi ki aramızdan arşive kıymet veren, belgeleri koruyan arkadaşımız çıkmış. Nihayetinde dönemin yayınları ile sayısı az olmakla birlikte çeşitli belgelerle, tanıklıklar harmanlanarak bir İLD fotoğrafı çekilmeye çalışıldı. Tamamlanması gereken eksiklikler, düzeltilmesi gereken hatalar olabileceği kaydıyla...

Elbette liseli gençlik içinde örgütlenme İLD ile kaim değil. Hem İLD öncesi dönemde liseli gençlik çalışmalarına yer vermek, hem de İLD ile aynı zaman dilimi içinde diğer sosyalist örgütlerin gençlik çalışmalarını hatırlamak, hatırlatmak gerekliydi. Bu amaçla 1968-70 döneminde liseli gençlik çalışması yapanlar ile 70 sonrasında çeşitli sosyalist grupların liseli gençlik

örgütlenmelerinde yer almış isimlerle elektronik posta yoluyla görüşmeler yapıldı. Bilgilerine, görüşlerine, tanıklıklarına başvuruldu. Böylece İLD öncesindeki örgütlenmelere, İLD ile aynı zaman dilimi içinde faaliyet sürdüren solun diğer liseli gençlik çalışmalarına dair bilgilere de kitapta yer vermiş olduk. Bu bölüm için görüşlerine başvurduğumuz ve desteğini esirgemeyen, Adnan Celayir, Ahmet Sabri Cantürk, Asallettin Arslanoğlu, Barış Pirhasan, Hasan Kaya Eker, Hilmi Köksal Alişanoğlu, Karip Kavlak, Kazım Ağın, Nezh Kazankaya, Selahattin Türokay, Süleyman Önen ve Umur Coşkun'a çok teşekkür ederim.

Dışarıdan İLD'ye nasıl bakıldığı sorusuna yanıt oluşturabilmek amacıyla, iki İKD'li Hatice Özer ve Okşan Erdoğan ile İGD Genel Başkanı Ahmet Muhtar Sökücü'den yazılar aldık ve bunları çerçeve içinde yayınladık. "İLD'li anne babaların çocukları olarak büyümek, hayatlarına neler kattı?" sorusuna da Cevahir Coşkun'un kızı Ekim Işık Coşkun Çakır, Cemal Polat'ın oğlu Anıl Polat ve Ergün Kuzu'nun oğlu Evrim Kuzu'dan gelen yazılarla yanıt bulmaya çalıştık. Abilerimize, ablalarımıza ve çocuklarımıza katkıları için müteşekkirim.

Teşekkür faslında en büyük teşekkürü TÜSTAV'a etmek gerek. Çünkü TÜSTAV'ın arşiv varlığı, dijitalize ederek kullanıma açtığı süreli yayınlar, sol ve emek tarihine ilişkin çalışmaların büyük çoğunluğunda olduğu gibi bu çalışmada da önemli bir başvuru kaynağı oldu. Bu vesileyle TÜSTAV Yönetim Kurulu'na, Vakfa emek ve katkı verenlere ne kadar teşekkür etsek az kalır. Ayrıca bu çalışma boyunca yanımızda olan, desteğini esirgemeyen arkadaşlarımız, Adnan Sel, Ahmet Özbay, Ahmet Öztürk, Aziz Çelik, Azmi Özkardeş, Bahattin Arı, Bülent Ateş, Bülent Erdem, Can Şafak, Cemal Polat, Cenk Dik, Cevahir Coşkun, Erden Akbulut, Ergün Kuzu, Fahrettin Engin Erdoğan, Gültekin Uçar, Haluk Tekeli, Harun Turgan, Kemal Atakan, Mehmet Başkurt, Mehmet Metin Daniş, Mustafa Koçak, Nazım Yılmaz, Necmettin Eşki, Necmi İletmiş, Rauf Cankurtaran, Rıfat Güler, Salih Aydın, Sedat Güler, Selim Candan Verer, Serdar Arıkan, Serop Benli, Tarık Aygün, Tayfun Aygün ve Yasin Çağırankaya'ya çok teşekkür ederim. Eşim Zeynep ve kızım Ilgın'a da.

Bir kez daha vurgulamak gerekir ki harcına birlikte malzeme taşıdığımız, Nesrin Uçar, Bediz Sel ve H. Sarptunalı'nın emekleri ve katkılarıyla bu kitap ortaya çıktı. İçtenlikle teşekkür ederim. Dilerim ki kitap, yeni çalışmalar için kışkırtıcı bir işlev görür...

Zafer Aydın
12 Aralık 2022, Ümraniye

GİRİŞ

Türkiye 60'lı yıllarını aydınlanma, özgürleşme ve mücadele dönemi olarak yaşadı. Düşün hayatı zenginleşti, bilgiye ulaşma kanalları çoğaldı. Basılan kitap, çıkarılan süreli yayın sayısı ve bunlara duyulan ilgi arttı. Yeni fikirlerle buluşanlar, romanı, şiiri, edebiyatı, felsefeyi keşfederek bambaşka denizlere yelken açtılar. Gençler, işçiler, köylüler, kadınlar, Kürtler, öğretmenler, mühendisler başta olmak üzere toplumun çeşitli kesimleri kendilerine dayatılan koşullara, çizilen çerçeveye itiraz ederek örgütlendiler. Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulması ve sosyalist kimliğiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) temsil edilmesi, DİSK'in kurulması, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) başta olmak üzere kamu çalışanlarının sendikalaşması toplumsal muhalefetin dinamizmini oldukça yükseltti. Elbette bu gelişmeler, neredeyse dünyanın her tarafına damgasını vuran kapitalizme karşı itiraz ve isyan hareketi özelliğiyle karakterize olan 68'den bağımsız gelişmedi. Dünya'nın 68'i Türkiye'deki toplumsal gelişmeleri de etkiledi. Avrupa ile aşağı yukarı aynı zaman dilimi içinde Türkiye'de de toplumsal muhalefet radikalleşti. Üniversite, fabrika ve toprak işgalleri yaşandı. Bütün bu hareketlenmelerin yarattığı birikimin sonucu olarak Türkiye sosyal, siyasal tarihinin o zamana kadarki en etkili eylemi 15-16 Haziran Direnişi ortaya çıktı. Aynı zamanda Vietnam'ın verdiği anti emperyalist mücadele, 1960'da gerçekleşen Küba Devrimi ve Che Guevara'da simgeleşen Latin Amerika'daki silahlı mücadele pratikleri, şehir gerillacılığına dayanan fokoculuk Türkiye'de silahlı mücadele fikrine sempati yarattı. 1969-70'de TİP'te ve gençlik içinde yaşanan düşünsel ayrılıklar, bölünmelere yol açmış olsa da toplumsal hareket dinamizminden çok şey kaybetmemişti. Sokaklarda yankılanan "Sosyalizm" sloganlarıyla devrim, hemen gerçekleşebilir bir hedef olarak yaygınlaşıyordu.

60'lı yılların sol dinamizmi, kendilerini devletin sahibi ve 27 Mayıs ile kurdukları rejimin bekçisi gören askerlerde rahatsızlığa yol açtı. Yaşanan

rahatsızlık 15-16 Haziran 1970’de gerçekleşen büyük işçi eylemiyle doruğa çıktı. Bunu, dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç “Türkiye’nin ekonomik gelişimi ile nispeten olarak kuvvetlenen sosyal gelişmenin yarattığı kargaşanın önlenmesi gerektiği”¹ biçiminde ifade etti. Ordunun üst kademesinde ortaya çıkan tedirginliğin bir boyutu devletin sahibi rolünden, diğer boyutu ise 1961 yılında kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ile edindiği sermayedar kimliğinden kaynaklanıyordu. Bu nedenle Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’nun siyasi parti temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde ele alınan konular “servet düşmanlığı, sınıf mücadelesi ve özel teşebbüse duyulan tepki, bölücü ve anarşik hareketler” gibi başlıklardan oluşuyordu.² 15-16 Haziran günlerinde sendika seçme özgürlüğünü savunmak üzere sokaklara dökülen işçilerin eylemi sermayede ve Silahlı Kuvvetler’de rejimin ve düzenin geleceğine duyulan korkuyu iyice büyüttü. Adalet Partisi Hükümeti de “liberal ve gevşek bir anayasa ile ülkeyi yönetmenin imkânsızlığından” söz edip duruyordu.³ Yükselen toplumsal muhalefeti durdurmak, Anayasal ve yasal düzenlemeleri yaparak rejimin aksayan yanlarını tamir etmek, sermayeyi yeni güvencelere kavuşturmak üzere 12 Mart 1971’de Türk Silahlı Kuvvetleri emir komuta zinciri içinde muhtıra verdi. Muhtırayı alan işbaşındaki Demirel Hükümeti istifa etti. İstifa eden hükümetin yerine CHP’den ayrılan Nihat Erim’in Başbakanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Parlamento’nun içinden ve dışından üyeleri bulunan hükümet, 7 Nisan 1971 günü güven oyu alarak göreve başladı.⁴

12 Mart Muhtırası

1. Parlamento ve Hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ne Anayasa’nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

1 Cumhuriyet gazetesi, 4 Ağustos 1970.

2 Celil Gürkan, 12 Mart’a Beş Kala, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 184.

3 Feroz Ahmad, Modern Türkiye’nin Oluşumu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.204.

4 Cumhuriyet gazetesi, 8 Nisan 1971. Nihat Erim Hükümeti AP ve CHP tarafından desteklen-di. Meclis’te yapılan oylamada Hükümet 46 “hayır” oyuna karşılık 321 “evet” oyu aldı. 3 üyenin çekimser kaldığı oylamaya 74 milletvekili ise katılmadı.

2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partilerüstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır. Bilginize...

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu

Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014. s. 205.

12 Mart genel olarak toplumsal muhalefetin, özel olarak işçi sınıfının ve sosyalist hareketin yükselişinin yarattığı tedirginlik karşısında geliştirilen bir önlemdi. Ne var ki 12 Mart Muhtırası Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), bir gençlik örgütü olmaktan ziyade siyasal örgüt niteliği kazanmış Dev-Genç ile çeşitli demokratik kitle örgütleri tarafından desteklendi. Dev-Genç, çok kısa bir sürede yeni bir açıklamayla tutumunu değiştirdi. Müdahalenin karşısına geçti. DİSK'in, TÖS'ün aralarında yer aldığı emek ve meslek örgütleri ise yayınladıkları ortak açıklamayla hükümetten bazı isteklerde bulunarak, bu taleplerin gerçekleşmesi karşılığında Nihat Erim Hükümeti'nin destekleneceği yönünde vaatle bulundular.⁵ Türkiye İşçi Partisi (TİP) ise 15 Mart 1971 tarihinde Merkez Yürütme Kurulu'nu topladı ve yayınladığı bildiri ile darbeye karşı çıktı.⁶ 12 Mart'a yönelik iyimser beklentiler Nihat Erim'in 23 Nisan öncesi yaptığı "Olağanüstü davranışlar karşısındayız. Bu davranışları olağanüstü tedbirlerle yok edeceğiz" açıklamasıyla dağıldı. Asayiş için Anayasa'da değişiklikler yapılacağıının haberini veren bu açıklamada Nihat Erim atılacak adımların niteliğini "Alınacak tedbir-

5 Zafer Aydın, İşçilerin Haziranı 15-16 Haziran 1970, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 903.

6 Çark Başak, Sayı 3, 16 Mart 1976. Digital kopya için bkz. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/cark-basak/>

ler balyoz gibi kafalarına hemen inecektir” diye açığa vurdu.⁷ Bu açıklamayı takip eden süreçte, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Ankara, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt’te Sıkıyönetim ilan edildi.⁸ Siyasi toplantılar yasaklandı. Dev-Genç, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), Ülkü Ocakları kapatıldı. *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazetelerinin yayınları 10 gün süreyle durduruldu. Grev ve lokavt ile öğrenci forumları yasaklandı. Dernekler kapatıldı.⁹ Muhalif örgütlerin kapatılma zincirine 20 Temmuz 1971 tarihli Anayasa Mahkemesi kararıyla Türkiye İşçi Partisi (TİP) de eklendi.

1961 Anayasası ortaya çıkan gelişmeleri tetikleyen bir öge olarak görüldüğü için özgürlükler alanını daraltıcı değişikliklere gidildi. Yasama ve yargıyı yeniden düzenlemek üzere Anayasa’nın bazı maddeleri değiştirildi. Sıkıyönetime kolayca geçme, kanun hükmünde kararname çıkarma gibi yönetim gücünü arttırıcı düzenlemeler getirildi. Yargıç kararı olmadan gazete toplatma, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde idareye özgürlükleri daraltma imkânı sağlandı. Memurlara tanınan sendika kurma hakkı Anayasa’dan çıkarıldı. TRT’ye tanınan özerklik kaldırıldı. Üniversitelerin özerkliği ise biçimsel hale getirildi.¹⁰

12 Mart darbesinin baskı ve şiddet uygulamalarını arttırması 17 Mayıs 1971’de İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom’un Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) tarafından kaçırılmasıyla başladı. Takip eden süreçte kamuoyunca tanınan bilinen, yazar, gazeteci, hukukçu, sendikacıların da aralarında olduğu binlerce insan tutuklandı. Silahlı Kuvvetler’den hem 9 Martçı olarak bilinen subaylar, hem de THKP-C’li subaylar tasfiye edildi, hapse atıldı. Tutuklananlar ağır işkencelerden geçirildiler. İdam ve ağır hapis cezalarıyla yargılandılar. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) militanlarından Sinan Cemgil, Kadir Manga ve Alpaslan Özdoğan Adıyaman’da Nurhak Dağlarında öldürüldü. (31 Mayıs 1971) THKO davasından idamla yargılanan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın idamını engellemek amacıyla eyleme geçen THKP-C ve THKO militanları Ünye’de bulunan NATO üssündeki yabancı görevlileri kaçırdılar. (27 Mart 1972) Eylemi gerçekleştiren Mahir Çayan, Hüdayi Arıkan, Nihat Yılmaz, Ertan Sarıhan, Ahmet Atasoy, Cihan Alptekin,

7 Cumhuriyet gazetesi, 22 Nisan 1971.

8 Cumhuriyet gazetesi, 27 Nisan 1971.

9 Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005. s 283.

10 Selçuk Koca, Hürriyetten Otoriteye: 12 Mart Anayasa Değişiklikleri, Türkiye’nin 1970’li Yılları (Haz. Mete Kaan Kaynar) İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Sinan Kazım Özüdođru, Sabahattin Kurt, Saffet Alp ve Ömer Ayna 30 Mart 1972’de Kızıldere’de katledildiler. THKO Davası’ndan yargılanan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan da 6 Mayıs 1972’de asıldı.

12 Mart’ta başlayan süreç, demokrasinin askıya alındığı, bireysel ve kolektif özgürlüklerin daraltıldığı, toplumsal örgütlenmelerin ve muhalefetin baskılandığı, askerin ülke yönetimindeki ağırlığının tahkim edildiği bir dönem olarak yaşandı.

12 MART’TAN ÇIKIŞ

Daha sonraki dönemlerde 12 Mart’ın bir “ara rejim” olarak adlandırılması, esas olarak oluşturulan sistemde kısa sürede çatlakların meydana gelmesi nedeniyle yapıldı. Asker, 12 Mart sonrasında hükümetin kurulmasında, toplumu baskı altına alan yöntemlerin devreye alınmasında, Anayasa’da değişiklikler yapılması ve bunların içeriğinin belirlenmesinde etkili olmuştu. Ne var ki ele geçirdiği inisiyatifi sürdürme konusundaki niyeti Tağmaç’ın yerine seçilmiş yeni Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler’i Cumhurbaşkanı seçtirmeyi başaramayınca kırılmaya uğradı. Askerler Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler’i Cumhurbaşkanı olarak görmek istiyorlardı. Bu konudaki tutumlarını, Cumhurbaşkanlığı için çeşitli temaslarda bulunan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a iletiler.¹¹ Ardından Faruk Gürler Genelkurmay Başkanlığı görevinden istifa etti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da, Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için Gürler’i Kontenjan Senatörü olarak atadı.¹² Böylece Cumhurbaşkanlığı seçilebilmesi için gerekli önkoşullar yerine getirilmişti. *Cumhuriyet* gazetesi gelişmeleri, seçilmesine kesin gözüyle bakan bir ifadeyle “Gürler’in Başkan olması katileşti” diye haberleştirdi.¹³ Ancak süreç böyle gelişmedi, Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nin yeni Genel Başkanı Bülent Ecevit’in karşı duruşuyla Faruk Gürler Cumhurbaşkanı seçilemedi ve adaylıktan çekilmek zorunda kaldı.¹⁴ İnişiyatif TBMM’de bulunan partilere geçti. Cevdet Sunay’ın görev süresini uzatmak, Anayasa Mahkemesi Başkanı’nı aday yapmak gibi çeşitli ara yol arayışlarından sonra CHP, AP ve Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin

11 Cumhuriyet gazetesi, 3 Mart 1973.

12 Cumhuriyet gazetesi, 6 Mart 1973.

13 Cumhuriyet gazetesi, 6 Mart 1973.

14 Cumhuriyet gazetesi, 21 Mart 1973.

(CGP) uzlaşmasıyla Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi sağlandı. 12 Mart darbecileri sahip oldukları güce rağmen istedikleri sonucu alamamışlardı.

12 Mart'ta kırılmaya yol açan bir diğer faktör ise 1973 seçimleri oldu. 14 Ekim 1973'te gerçekleşen seçimlere yeni Genel Başkanı Bülent Ecevit ile katılan CHP, oyların %33'ünü alarak sandıktan birinci parti olarak çıktı. Seçim sonuçları 12 Mart ara rejiminden çıkışın da göstergesiydi. Seçimden galip çıkan CHP'nin "Ecevit rüzgârı" diye tabir edilen döneminde Ecevit'in 12 Mart'a karşı takındığı tutumun küçümsenemez bir payı vardı. 12 Mart CHP içinde sürüp giden tartışmalar açısından turnusol işlevi gördü. CHP içinde Muhtırayı koşulsuz destekleyenler olduğu gibi 12 Mart'ın sola karşı gerçekleştirilmiş bir darbe olduğu değerlendirmesi yapanlar da vardı.¹⁵ Ecevit, darbenin AP Hükümeti'ne değil, CHP'ye ve onun ortanın solu siyasetine karşı yapıldığını savunuyordu.¹⁶ 12 Mart sonrasında CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'in Hükümet kurmakla görevlendirilmesi, Muhtıraya karşı mesafeli duran İsmet İnönü'nün tutumunun yumuşamasına yol açtı. Buna karşın Genel Sekreter Ecevit, Muhtıra'ya karşı eleştirilerini sürdürdü. Genel Başkan ile Genel Sekreter arasındaki bu tutum farklılığı, başka faktörlerin de etkisiyle CHP'de çatlağa dönüştü.¹⁷ Bu gerilim 21 Mart 1971'de CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in istifasını yol açtı.¹⁸ Ecevit, istifa açıklamasında Nihat Erim Hükümeti'ne verilen desteği, "CHP'nin halkın desteği dışında başka bir yolla iktidara gelmiş olarak görüldüğünü" ve "CHP'nin 69 seçimleriyle önüne koyduğu düzen değişikliği programını uygulama şansını ortadan kaldıracağını" dile getirerek eleştirdi.¹⁹ Ecevit, Genel Sekreterlikten istifa ettikten sonra CHP'nin Erim Hükümetine güvenoyu vermemesini isteyerek 12 Mart Hükümeti'ne karşı tutumunu sürdürdü.²⁰ Bu tutum 1973 Seçimlerine girerken hazırlanan bildirgede şöyle ifade edilmekteydi:

12 Mart 1971'den sonra Türkiye'de demokrasi bir ölçüde askıya alınınca, halkın siyasetteki ağırlığı, devlet üzerindeki etkisi geniş ölçüde azalmıştır. Büyük varlıklı çıkar çevreleri ve onların yandaşı olan tutucu partiler bundan yararlanarak, ekonomik ve sosyal politikayı, Anayasa'nın temel unsurları

15 Hikmet Bila, CHP 1919-2009, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.211.

16 Bila, 2008, s.213.

17 Ahmad, 1995,s. 211.

18 Cumhuriyet gazetesi, 22 Mart 1971.

19 Cumhuriyet gazetesi, 22 Mart 1971.

20 Cumhuriyet gazetesi, 5 Nisan 1971.

*arasında yer alan sosyal adalet kavramıyla bağdaşmayacak kadar sağa kaydırmışlardır.*²¹

Ecevit'in 12 Mart karşısında sergilediği bu tutum, CHP Genel Başkanlığına giden yolunu da araladı. İsmet İnönü'nün 8 Mayıs 1972'de Genel Başkanlıktan istifasının ardından toplanan 5. Olağanüstü Kurultay'da Ecevit CHP Genel Başkanı seçildi.²² Bu sadece bir genel başkanlık değişimi değil, CHP içindeki tutuculara karşı galip gelen anlayışın partiye ve Türkiye'ye yeni bir rota çizdiğinin de habercisiydi. Ecevit'in "Yoksulluk ve sömürüyü ortadan kaldıracak düzen" vaadi kitlelerin gözünde parlamasını getirmişti. CHP'de yeni dönem Kurultay'ın ertesinde yayınlanan gazetelerde "Şef partisinden Halk Partisi'ne" diye duyurulmuştu.²³ Ecevit'le birlikte CHP, yüzü sola dönük, Avrupa'daki sosyal demokrat partilere benzemeye çalışan bir yönelim içine girdi. 1973 Seçimlerine doğru bu yönelim "Ak Günlere" adı verilen seçim bildirgesiyle reformcu bir içerikle biraz daha ete kemiğe büründü.

Nasıl ki CHP'nin "ortanın solu"²⁴ açıklaması Türkiye İşçi Partisi'nin varlığının getirdiği basıncın etkisiyle ortaya çıktıysa, Ecevit'in CHP'nin partideki sol rengi daha da koyulaştırma çabası da 60'lı yılların sonlarına doğru varlığını iyice hissettiren sol kabarmanın bir sonucuydu. Kuşkusuz bu yönelimde 15-16 Haziran eylemiyle sahip olduğu dinamizmi ortaya koyan, büyüyen sanayileşmeye paralel biçimde sayısal olarak artan ve ciddi bir oy gücüne sahip işçi sınıfının payı da inkâr edilemezdi. Ecevit, 12 Mart öncesi yükselen sol dalgayı, işçi sınıfını kapsayan, o dönemin birikimini dikkate alan dil ve jargonla siyasetini inşa etti. Karşılığını da CHP'nin, oy desteğinin artması, yükselişi olarak gördü. Bu yanı sıra Ecevit'in ve CHP'nin yükselişini 12 Mart sonrasında solun yükselişinin ilk basamağı olarak kabul etmek mümkündür. CHP'nin yükselişi, 12 Mart'ın gadrine uğramış, baskılanmış, kayıplar vermiş sosyalist solun toparlanması ve ilerlemesi için uygun bir iklim oluşturdu. Sosyalist sol, 12 Mart'ta yaşadığı yenilginin girdabından kurtulma ve yeniden örgütlenme faaliyetlerinde bu iklimle doğan olanakları kullandı. Kısa süre içinde de CHP'nin yarattığı iklimi kat be kat aşan bir gelişme, büyüme çizgisine girdi.

21 Bila, 2008,s.240.

22 Cumhuriyet gazetesi, 15 Mayıs 1972.

23 Bila, 2008,s.232.

24 Devleti kuran Parti olan CHP için bir tür makas değişikliği anlamına gelen bu yönelim İsmet İnönü tarafından dile getirildi. Milliyet gazetesi, 29 Temmuz 1965.

SOSYALİST SOL: NEREDE KALMIŞTIK?

12 Mart, 60'lı yıllara damga vurmuş olan TİP'i kapatmış, yöneticilerini hapse atıp, yargılamıştı. TİP'in içinde yaşanan ayrışmanın devamında ortaya çıkan ve silahlı mücadeleyi yöntem olarak benimseyen Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C) ile Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) da idam, yargısız infazlar ve hapisanelere doldurulan kadroları nedeniyle ağır darbe almıştı. Buna rağmen dışarıda kalan sosyalist kadrolar hem sosyal hem de siyasal alanda örgütlenme girişimlerine başladılar. Anayasa değişikliği ile öğretmenlerin sendikalaşma hakkı ortadan kaldırılmıştı. Sendika hakkından yoksun kalan öğretmenler, daha 1971 yılında Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER)²⁵ çatısı altında toplandılar. TÖS yöneticileri cezaevindeydi, ama derneğin 40 kurucusu da TÖS üyesiydi.²⁶ 1973 ve 74 yıllarında bir yandan üniversite gençliği içerisinde örgütlenmeler, bir yandan yayın faaliyetleri, bir diğer yandan da siyasal örgütlenme çabaları hız kazandı. Bu çerçevede ilk çıkarılan yayınlardan biri 1 Ocak 1974'te birinci sayısı yayınlanan "İlke" oldu. Yusuf Ziya Bahadınlı, Hüseyin Baş, Oya Baydar, Alpaslan Işıklı, Mümtaz Soysal, Aydın Engin, Alp Selek, Tektaş Ağaoğlu gibi isimler dergiye yazılarıyla katkı verdiler. Bir diğer yayın ise Ziya Oykut'un sahipliğini ve Mustafa Yıldırım'ın da yazı işleri müdürlüğünü üstlendiği 15 günlük *Kitle* (27 Mart 1974) gazetesiydi. Çağatay Anadol, Tektaş Ağaoğlu, Oya Baydar, Faik Muzaffer Amaç gibi sosyalist aydınların yazılarına yer veren gazete sosyalist bir parti kurulması çalışmasının da sözcülüğünü yapıyordu. *Kitle* gazetesinde yer alan partileşme fikri, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin (TSİP) kurulmasıyla hayata geçti.

TSİP, 12 Mart sonrasında kurulan ilk yasal sosyalist parti oldu. Parti, işçi sınıfınının 15-16 Haziran 1970 direnişine referansla 16 Haziran 1974'te kuruldu. Kurucuları Ahmet Kaçmaz, Aydoğan Gezer, Ayhan Çekiç, Burhan Şahin, Cemal Çelik, Cemal Özden, Hamdi Gülen, Hikmet Karahan, İbrahim Şahin, İsmail Göldal, Mehmet Şahin, Oya Baydar, Osman Sercan ve Yalçın Yusufuğlu'ydu.²⁷ TSİP, sosyalizmi hedefleyen parti olarak, siya-

25 3 Eylül 1971'de kuruluş dilekçesi verilen dernek birkaç kez isim değişikliği ile TÖB-DER adını aldı.

26 TÖB-DER tarihi için bkz. İsmail Aydın, TÖB-DER Tarihi, Eğitim-Sen Yayını, Ankara 2016.

27 *Kitle* gazetesi, Yıl 1, Sayı 14, 25 Haziran 1974. Digital kopya için bkz. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/kitle/>

sal arenada sosyalist partiye duyulan ihtiyacı karşılamayı amaçlıyordu.²⁸ TSİP, TİP'te Millî Demokratik Devrim (MDD) ve Sosyalist Devrim (SD) tartışmasıyla yolları ayrılan kesimlerin bir kısmınının buluşma noktası oldu. TİP'ten gelenler, Doktorcu olarak tanımlanan Hikmet Kıvılcımlı çizgisinin takipçileri ve "İşçi Kesimi" çalışması yapanlar ağırlıkta olmak üzere THKP-C'den kopanlar TSİP örgütlenmesinin omurgasını oluşturdular. Bu yanılla da TSİP farklı fikirlere sahip sosyalistlerin çatı örgütlenmesiydi.

1974 yılında önemli bir gelişme de tutuklu ve hükümlüleri özgürlüğüne kavuşturan Genel Af Kanunu'nun çıkarılması oldu. Genel Af Kanunu CHP'nin Hükümetteki ortağı Millî Selamet Partisi (MSP) içinden gelen muhalefet nedeniyle "siyasi suçları" dışında bırakarak 14 Mayıs 1974'te yasalaştı. Anayasa Mahkemesi 2 Temmuz 1974'te yapılan düzenlemeyi Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı bularak, siyasi mahkûmları kapsayacak biçimde genişletti.²⁹ Böylece sosyalist solun cezaevindeki kadrolarının çok büyük kısmı tahliye oldu. Bu gelişme sosyalist solda yeni yeni örgütlenmeleri ve hareketlenmeleri tetikledi.

1975 yılında ardı ardına dört sosyalist parti kuruldu. 21 Ocak 1975'te Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın fikrî takipçileri tarafından Vatan Partisi kuruldu. Bunu 12 Şubat'ta, Mihri Belli önderliğinde Türkiye Emekçi Partisi (TEP), 1 Mayıs'ta Behice Boran Başkanlığında Türkiye İşçi Partisi (TİP), 30 Mayıs'ta eski TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın liderliğinde Sosyalist Parti (SP) izledi. Öte yandan 12 Mart yenilgisinin ardından genç kuşaktan pek çok sosyalist için Türkiye Komünist Partisi (TKP) yeni adres haline gelmişti. THKP-C ve THKO'nun çizgisini sürdürme iddiasını taşıyan yarı legal-illegal çevre, grup ile yapılar da çeşitli birleşme ve ayrışmalarla yeni örgütlenmeler içine girmişlerdi.³⁰ Böylece 1975 yılı, 60'lı yılların birikimine yaslanan, ondan beslenen, güç alan sosyalist hareketin kitleleşmesi, yaygınlaşması sürecinde yeni bir kapıyı araladı. Sosyalist sol, gençler, kadınlar, işçiler arasında örgütlendi, sendikalar, meslek odaları gibi toplumsal örgütlenmeler, dernekler içerisinde etkinliklerini arttırdı.

28 Kitle gazetesi, Yıl 1, Sayı 14, 25 Haziran 1974.

29 Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2005. s 344.

30 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Vehbi Ersan, 1970'lerde Türkiye Solu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

12 MART SONRASINDA GENÇLİK

60'lı yılların devrimci hareketi içinde gençlik en dinamik kesimdi. Bu yıllarda gençliğin tutucu, Kemalist yaklaşımlardan sosyalist fikirlere doğru evrilmesi ile sosyalist hareket canlılık, tempo ve yükselme ivmesi yakaladı. Sosyalist fikirlerin Anadolu'nun kentlerine, kasabalarına hatta köylerine kadar ulaşmasında öğretmenlerin rolü büyük olmakla birlikte yüksek öğrenim görmek için büyük şehirlere gelmiş devrimci gençlerin de oldukça önemli katkısı vardı. Bu gençler üniversite koridorlarında, amfilerde tanıştıkları sosyalizm fikrini kırsala doğru taşımış ve yaymışlardı.

12 Mart sonrasında yaşanan travmanın etkisinden ilk sıyrılan kesimlerin başında da gençler gelmekteydi. Bir yandan cezaevine girmemiş ve/veya girmiş, ama kısa sürede tahliye olmuş devrimci gençler, diğer taraftan sosyalizme duyduğu sempati ile üniversitelere gelmiş gençlerin oluşturduğu gruplar, çevreler 1973 yılının ikinci yarısında hareketlendiler. Kendi içlerinde eğitim çalışmaları yaparak aralarındaki bağları kuvvetlendirdiler. Türkiye'nin çeşitli meseleleri üzerine yürüttükleri tartışmalarla fikir birliği oluşturmaya çalıştılar.³¹ Bu çabaların devamında ilk kurulan dernek ise 1973 yılının Aralık ayında İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği (İYÖKD) oldu. Kendisini Dev-Genç geleneğinin takipçisi sayanların ağırlıkta olduğu İYÖKD, sosyalist solun farklı yapılarından gelenlerle kuruldu. Sosyalist solun çeşitliliğini içinde barındıran İYÖKD, bir yandan üniversitelerde akademik ve demokratik sorunlarla uğraşırken, bir yandan da "Af değil, özgürlüklerin iadesi" gibi açıklamalar yaparak, ülke sorunlarına dair tutumunu ortaya koyuyordu.³² Paralı eğitime karşı boykot, NATO'ya karşı kampanya, Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesine dair tutum almak İYÖKD'ün faaliyetleri arasında küçümsenemeyecek bir yere sahipti.³³ İYÖKD ile aşağı yukarı aynı zaman dilimi içinde Ankara'da Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD) ve üniversitelerin bulunduğu çeşitli kentlerde ardı ardına benzer dernekler kuruldu. Kurulan dernekler kendi aralarında iletişim ve koordinasyon zeminleri oluşturdu.³⁴

İYÖKD içerisinde yaşanan görüş ayrılıkları ve gruplaşmalar derneğin 1974 yılının Temmuz ayında toplanan 1. Kongresi'nde iki ayrı listenin

31 Ahmet Muhtar Sökücü ile telefon görüşmesi, 10 Haziran 2021.

32 İYÖKD Bülteni, 10 Şubat 1974.

33 Bağımsızlık Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesi'nde Gençlik-1, 1974-1980, Boran Yayınları, İstanbul, 1999.

34 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2242.

yarışına yol açtı.³⁵ Bir tarafta “Cepheciler” olarak tanımlanan, THKP-C mirasının sahiplenicilerinin oluşturduğu ekibin başını çektiği liste, diğer tarafta ise daha sonraki yıllarda TİP, TSİP ve TKP’de yoluna devam eden kesimlerin ağırlıkta olduğu ikinci liste vardı. Cephecilerin oluşturduğu listenin başkan adayı Alişan Özdemir, karşısındaki aday ise daha sonraki yıllarda İlerici Gençler Derneği (İGD) Genel Başkanlığı yapacak olan Ahmet Muhtar Sökücü’yü. Alişan Özdemir başkanlığındaki Cepheciler listesi seçimi kazandı. Seçimi kaybeden ekipten kimileri Derneğin kapatıldığı 1975 yılının yaz aylarına kadar İYÖKD içinde çalışmalarına devam ettiler.³⁶ Ancak herkes aynı tutumu benimsemedi; İYÖKD’ün Kongresi’nden sonra TSİP’li gençler ve TİKKO taraftarları İYÖKD’den ayrıldı.³⁷ Ayrılanlar ayrılma gerekçelerini şöyle açıklıyordu:

İYÖKD’ün gerçekte sadece ‘sosyalistlerin’ görev aldığı, ‘Sosyalist örgüt(?)’ haline gelmesi, en küçük birimlerde örgütlenmeyi ihmal etmesi, hatta engellemesi okul içerisinde gerici uygulamalara, faşist saldırılara, emperyalizme karşı eylemlere, anti demokratik yönetmeliklere karşı verilen mücadelede sosyalistlerin yalnız kalmasını getirdi. Kaçınılmaz sonucu da sosyalistlerle anti-faşist yurt-severler arasında ortak hedeflere yönelmiş ittifak sağlanamadı.³⁸

İlerleyen zaman içinde sosyalist solun gençliğin ortak ve geniş örgütlenmesi yönünde çeşitli girişimler söz konusu olduysa da bunlardan sonuç elde edilemedi. İYÖKD’den ayrılan TSİP gençliği 1975 yılının Ocak ayında Genç Sosyalistler Birliği’ni (GSB) kurdu.³⁹ Dernek, Baykal Gürsoy, Mehmet Yelkenci, Mustafa Satış, İlhan Özcan, M. Ali Kutlu, N. Enver Demirer, Abdulselam Suvakçı, Orhan Doğançay tarafından kuruldu. Yürürlükteki yasaların hükümlerine göre, derneğin resmen kurulmuş kabul edilmesi ve faaliyete geçebilmesi için tüzüğünün valilik tarafından onaylanması gerekiyordu. Ancak valiliğin onay konusunda çıkardığı pürüzleri aşmak ve derneğin onaylanması yedi ay sürdü. Valiliğin tüzük değişikliklerine ilişkin dayatmalar çerçevesinde, derneğin adı Genç Sosyal Devrimciler

35 Kitle gazetesi, 9 Temmuz 1974.

36 Ahmet Muhtar Sökücü ile telefon görüşmesi. İYÖKD mahkeme kararıyla kapatıldı. (Milliyet gazetesi, 24 ağustos 1975)

37 Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2239.

38 İlhan Özcan, Üniversite Gençliğinin Örgütlenmesi ve Federasyonlaşma, Sosyalist Gençlik dergisi, Sayı 10, 17 Ekim 1975.

39 Sosyalist Gençlik, Sayı 1, 15 Ocak 1975. Digital kopya için bkz. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/sosyalist-genclik/>

Derneği (GSB) olarak değiştirildi.⁴⁰ Buna rağmen GSB açılımı fiilen ve yaygın olarak “Genç Sosyalistler Birliği” olarak kullanılmaya devam edildi.

76 yılının sonlarına doğru sosyalist örgütlerin büyük çoğunluğu kendine ait gençlik örgütünü kurmuştu. Bunların kimileri yasal dernek olarak kurulurken, kimileri de illegal ya da yarı legal olarak faaliyetliydi. Bu gençlik örgütlerinin bir kısmı, üniversite gençliği, işçi gençlik ve ortaöğrenim (ortaokul-lise) gençliğini aynı çatı altında toplarken, kimileri ise liseli gençliğin ayrı/bağımsız yapılar olarak örgütlenmesi yoluna gitti. Çünkü üniversiteler birkaç kentte o kentlerin sayılı merkezlerinde toplanmışken liseler hem coğrafi olarak yaygın, hem de yüzbinlerce öğrenciyi barındırması nedeniyle daha geniş bir örgütlenme potansiyeline tekabül ediyordu.

68’DEN 78’E LİSELİ GENÇLİK ÖRGÜTLENMESİ

60’lı yılların sonlarına doğru üniversite gençliğinin sahip olduğu yüksek devrimci enerji, hızlı politikleşme, fakülteleri işgal eylemleri o dönemde lisede okuyan gençlerin üzerinde de belli bir etki yaratmaktaydı. O yıllarında liseye devam eden gençler arasında sol-sosyalist fikirlere sempati besleyenlerin, ilgi duyanların ve bu fikirleri çoğaltmak için çaba harcayanların sayısı belki çok fazla değildi, ama az da sayılmazdı. Bunlardan biri de 1968-71 yılları arasında İstanbul Pertevniyal Lisesi öğrencisi Süleyman Önen’di:

Sol, sosyalist düşünceye ve TİP’e sempatiim vardı. Vakit buldukça mitinglere, yürüyüşlere ve gençlik eylemlerine katılıyordum. Kendi okulumda ve üniversitelerde tanıştığımız liseliler ile ortak bir platform oluşturduk. Lise ikinci sınıftan itibaren düzenli toplantılar yapıyorduk. İTÜ Taşkıyla’nın amfilerinde her cumartesi seminerler düzenliyor, eğitim çalışmaları yapıyor, mitinglerde kortej oluşturuyor, bildiriler basıp okullarda dağıtıyorduk.

Bizim okulun yanında TÖS’ün binası vardı. Sık sık orada da toplantılar yapardık. Bildiriler yayınlar, eğitim broşürleri basar ve afişler hazırlardık. Okulların kol faaliyetlerine katılırdık. Genellikle o yılların politik faaliyetlerine, yürüyüşlere katılırdık.⁴¹

60 sonrasında gelişen hak arama mücadelesi, toplumsal talepleri eylem ve direnişle dile getirme bilinci toplumun bütün kesimlerinde olduğu gibi lise gençliği arasında da karşılık buldu. Bu çerçevede, yani liseli gençliğin hak eksenli ilk eylemlerinden biri Ankara İktisadi Ticari İlimler

40 Sosyalist Gençlik, Sayı 9, 25 Eylül 1975.

41 Süleyman Önen iletisi, 15 Mayıs 2021.

Akademisi önünde gerçekleştirilen açlık grevi oldu. O yıllarda İktisadi Ticari İlimler Akademisi'ne kabul edilmeyen Ticaret Lisesi mezunlarının yüksek öğrenim hakkı ellerinden alınmış oluyordu. Bu ayrımcı uygulamaya karşı Ticaret Lisesi mezunu öğrencilerin öncülüğünde 1968 yılının Ekim ayında açlık grevi yapıldı. Başarıyla sonuçlanan eylemle Ticaret Lisesi mezunları Akademi'de 50 kişilik bir kontenjan elde ettiler. Bu eylemde daha sonra Kızılder'e de katledilen Hüday Arıkan da yer almıştı.⁴² Eylemin yarattığı olumlu etkiyle 1969 yılında Ticaret Lisesi mezunları bir kez daha açlık grevine yattılar.⁴³ İstanbul'da İktisadi Ticari İlimler Akademisi'ne giremeyenler ise 50 çadır kurarak yüksek öğrenim hakları için eylem yaptılar.⁴⁴ 1969 yılında liseli gençliğin bir başka eylemi de Sanat Enstitüsü öğrencilerinin boykotu oldu. Eğitim sisteminde yaşanan sorunlara dikkat çekmek üzere gerçekleştirilen eyleme 60 il ve ilçede 70 civarında okulda öğrenim gören 20 bin civarında öğrenci katıldı.⁴⁵ 1969 yılının Aralık ayında Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) tarafından gerçekleştirilen "Büyük Öğretmen Boykotu"na İstanbul, Ankara ve İzmir'de lise öğrencileri de destek verdiler. İstanbul'da Pertevniyal, Fatih Oruçgazi ve Vefa liselerinden öğrenciler eylemlerde oldukça etkin bir tutum sergilediler. Bu okullardan 12 liseli gözaltına alındı. İzmir'in liselerinde de öğrencilerin öğretmenlerin eylemine verdiği destek oldukça yüksekti. Hatta Karşıyaka Erkek Lisesi'nde boykota katılmayan iki öğretmen öğrencilerin baskısıyla sınıfı terk etmek zorunda kaldı. Ankara'da ise öğretmenlerin eylemine destek zayıf kaldı. Kurtuluş ve Cumhuriyet liselerinde aktif bir destek görülürken, Atatürk Lisesi öğrencileri pasif bir tutum sergilediler.⁴⁶ Burada sıralanan örnekler 68-69-70 döneminde liseli gençliğin mücadelesi hakkında bize bir fikir vermektedir. Elbette bu eylemlerin organizasyonunda dönemin sosyalist örgütlerin varlığını da saptamak gerekiyor.

42 Şaban İba, Hüday, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021. Selçuk Polat, Hüday Arıkan, Açlık Grevinden Kızılder'e'ye, www.bianet.org, 1 Nisan 2010.

43 Gençlik Dergisi, Sayı 1, Kasım 1969. Digital kopya için bkz. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/genclik-dergisi/>

44 Gençlik Dergisi, Sayı 2, Aralık 1969.

45 Gençlik Dergisi, Sayı 2, Aralık 1969.

46 Liseli Gençlik Dergisi, Sayı 3-4, Ocak-Şubat 1970 Digital kopya için bkz. <https://www.tustav.org/sureli-yayinlar-arsivi/genclik-dergisi/>